

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Тема: _____ Стратегія екологізації регіону

*Спеціальність 051 «Економіка»,
освітня програма 8.051.00.11 «Економіка та бізнес-інновації»*

Завідувач кафедри: _____ / Карінцева О.І /

Керівник роботи: _____ / Мазін Ю.О. /

Виконавець: _____ / Сургуч А.П /
П.І.Б.

Група: _____ **Група Е.мз-11С**

шифр

Суми 2022

АННОТАЦІЯ

Ключеві слова: стратегія, екологізація, екологізація виробництва, ринок екологічних товарів, сталий розвиток, екологічні технології.

Магістерська робота складається з 42 сторінок тексту; 3 розділів; 8 рисунків; 2 таблиць; списку використаної літератури з 42 джерела .

Мета даної роботи – проаналізувати організаційно-економічний механізм формування екологізації потенціалу регіону.

Об’єкт дослідження – екологоорієнтований інноваційний потенціал регіону.

Метод дослідження – аналіз, порівняння, опитування споживачів (анкетування), графічний метод представлення даних та матеріалу.

В першому розділі „ Теоретичні основи екологізації розвитку території ” надаються визначення розвитку, які сформульовані як вітчизняними, так і зарубіжними вченими економістами; аналізуються підходи до оцінки впливу різних факторів на розвиток територій.

В другому розділі „ Основні підходи щодо формування екологоорієнтованого інноваційного потенціалу регіону ” аналізується взаємозв’язок розвитку інноваційного потенціалу підприємства та розвитку території, та організаційно-економічний механізм забезпечення процесів розвитку екологоорієнтованого інноваційного потенціалу.

В третьому розділі роботи „ Стратегія розвитку екологоорієнтованого інноваційного потенціалу регіону ” представлено практичні рекомендації щодо забезпечення екологоорієнтованого інноваційного розвитку Сумського регіону.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1 Теоретичні основи екологізації розвитку території.....	6
1.1 Поняття про розвиток територій.....	6
1.2 Особливості екологізації розвитку	14
Розділ 2 Основні підходи щодо формування екологоорієнтованого інноваційного потенціалу регіону.....	19
2.1 Розвиток інноваційного потенціалу підприємства як передумова розвитку регіону.....	19
2.2 Організаційно-економічний механізм забезпечення процесів розвитку екологоорієнтованого інноваційного потенціалу.....	22
Розділ 3 Стратегія розвитку екологоорієнтованого інноваційного потенціалу регіону.....	25
3.1 Основні чинники, що сприяють або стримують розвиток екологоорієнтованого інноваційного потенціалу.....	25
3.2 Практичні рекомендації щодо забезпечення стратегії екологізації розвитку Сумського регіону.....	36
ВИСНОВОК.....	41
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	43

Вступ

В останні роки посилюється роль екологічного фактору, як обмежувального чиннику суспільного розвитку [16,18,23,24,25,30,31,33,36, 38,40,41,42]. Кліматичні зміни та обмеженість невідновлюваних ресурсів впливають і на бізнес, все більше лімітуючи процеси його розвитку. Ми все повинні розуміти факт майбутнього функціонування суб'єктів господарювання будь яких територій можливий лише у рамках жорстких екологічних обмежень.

Екологічна складова вартості бізнесу містить у собі як пряму складову у вигляді вартості еко-технологій, патентів, обладнання, що надають можливість здійснювати бізнес-процеси або з міні еко деструктивним впливом; так і опосередковану складову у вигляді вартості від позитивного екологічного гудвілу певного бізнесу [14,15,22,26,27,32,].

Актуальність саме екологічної складової у суспільному розвитку набуває пріоритетності при переході до шостого технологічного укладу, що характеризується промисловими революціями «3.0» та «4.0» [11,12,13,17, 19,20,21,28,29,34,35,37,39].

Після “Брунтландської” доповіді у 1987 році в теорії та міжнародній практиці було запроваджено та активно стало використовуватися поняття “Sustainable Development”, що з англійської перекладається як стійкий або сталий розвиток [81]. Саме на цій дефініції ґрунтується концепція та цілі сталого розвитку, що поєднує у собі всі три (соціальний, економічний та екологічний) вектори виміру розвитку шляхом відповідної системи показників-індикаторів.

Визначати майбутню стратегію розвитку бізнесу можна лише за умови узгодженості екологічних та економічних цілей. Це дає нам можливість говорити про актуальність аспектів, що пов'язані з екологізацією розвитку та формуванням відповідної стратегії, в тому числі на регіональному рівні.

Наша країна знаходиться у певній точці біфуркації, коли треба назавжди порвати з адміністративно-командною системою та позбутися залежності енергетичної та економічної від Росії та перейти на принципово новий віток розвитку. Це дозволить досягти певного рівня конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу за рахунок переходу до циркулярної економіки та впровадженню проривних технологій, що дозволяють досягти одночасно екологічні цілі і економічні показники ефективності. Післявоєнна відбудова вітчизняної економіки з фінансовою участю розвинутих країн надасть нам таку можливість.

1. Теоретичні основи екологізації розвитку території

1.1 Поняття про розвиток території

Аналіз літературних джерел доводить, що немає однозначного трактування дефініції «розвиток». Існує багато підходів та рівнів щодо його визначення.

У традиційному розумінні розвиток представлено як певну сукупність змін, які приводять до поліпшення стану [89].

Представники сучасної економічної науки розділяють категорії розвитку та зростання. Вони зазначають про більш вузьке розуміння економічного зростання, що виступає як частина і одна з характеристик економічного розвитку. Розвиток передбачає певні якісні зміни у економічній системі, а друга категорія говорить лише про кількісні зміни. Економічне зростання може виявитися як позитивним так і негативним, в залежності від спрямованості змін.

Але при цьому ці категорії корелюють між собою. Будь яке зростання системи в цілому або її складових частин спричинює якісні перетворення цієї системи, тобто її розвиток. З іншої сторони, саме розвиток впливає на зростання певних показників, що визначають кількісний стан системи.

У економічній науці зазвичай виокремлюють два напрями економічного зростання – екстенсивний, що ґрунтується на кількісних змінах залучених будь яких ресурсів бізнесу та інтенсивний, якому притаманні якісні зміни завдяки новаціям, інституційним перетворенням, вдосконаленню менеджменту [63].

Таким чином коли ми говоримо про розвиток, то маємо на увазі певний довгостроковий процес послідовних кількісних/якісних змін у економічній системі. Результатом таких змін може бути виникнення раніше не існуючого складу елементів цієї системи та відповідних взаємозв'язків між ними.

МОДЕЛІ РОЗВИТКУ:

Екстерналістська теорія - згідно якої першопричини змін будь-якої системи знаходяться за межами системи, а сама організація не має здатності до спонтанної зміни і без впливу зовнішніх сил залишається незмінною

Теорія іманентної зміни - стверджує, що певна система перетворюється внаслідок її властивості змінюваності та виходячи з власних можливостей та ресурсів. Зовнішні фактори (які являють собою системи, що іманентно трансформуються) не відкидаються, а розглядаються як додаткові

Інтегральна теорія - пояснює природу змін в організації як результат взаємодії внутрішніх і зовнішніх сил

- **Органічний (або внутрішній) розвиток** передбачає впровадження якісних змін за рахунок накопичених економічною системою знань, навичок, фінансових, матеріальних і нематеріальних активів, а також залучених ресурсів, що спрямовуються на удосконалення і трансформацію внутрішніх систем і процесів тощо. Основна причина - прагнення до незалежності
- **Модель зовнішнього розвитку** передбачає якісну зміну складу і взаємозв'язків економічної системи через залучення та використання компетенцій і підсистем сторонніх економічних систем для здійснення певних (вже засвоєних або принципово нових) видів діяльності або їх комбінування, результатом чого може бути створення нової системи. Основна причина - це отримання синергетичного ефекту

Рис 1.1 Моделі розвитку

Сучасна наука представлена трьома концептуальними підходами до бізнес-моделей розвитку з боку його першопричин(рис 1.1).

Треба наголосити, що в силу динамічності зовнішнього середовища, а також зростаючих вимог до гнучкості та адаптивності внутрішніх систем й процесів, розвиток економічних систем тільки в рамках однієї з вищезгаданих моделей є неможливим. Доцільним буде органічне поєднання різноманітних моделей розвитку для певної економічної системи на різних етапах їх існування [109].

В сучасних літературних джерелах виокремлюють три підходи до визначення моделей розвитку систем. Процесна модель характеризується виділенням ключових видів функціонування певної системи, що впливають на результати її діяльності. Системна модель передбачає виявлення та оцінку комплексу чинників, що впливають на результати діяльності системи. Остання, ситуаційна модель базується на положенні, що «жоден метод здійснення змін не може надійно працювати у всіх ситуаціях» [75].

Різнманітність підходів до класифікації моделей розвитку за певними ознаками наведено в табл 1.1.

Таблиця 1.1

Моделі розвитку економічних систем

№ п/п	Критерій	Види моделей
1	Підходи до визначення моделей розвитку	Процесні Системні Ситуаційні
2	Масштаб охоплення діяльності економічної системи	Концептуальні Локальні
3	Природа змін в економічній системі	Модель зовнішнього розвитку Модель внутрішнього розвитку
4	Інструмент представлення моделі	Кількісні Якісні Графічні
5	За варіативністю розвитку	Дескриптивні Нормативні
6	За характером відображення причинно-наслідкових зв'язків	Детерміновані Моделі, що враховують невизначеність
7	За загальною класифікацією	Функціональні

		Структурні Структурно-функціональні
8	За способом відображення фактору часу	Статичні Динамічні
9	За співвідношенням екзогенних і ендогенних змінних	Відкриті Закриті
10	За тривалістю прогнозування	Короткострокові Середньострокові Довгострокові

Для аналізу особливостей регіонального розвитку за базу зазвичай обирають загальнонаукові підходи до розуміння поняття розвитку та обмежують їх специфікою та межами певного регіону як системи.

Таким чином коли ми говоримо про розвиток регіону, то маємо на увазі певний довгостроковий процес послідовних кількісних/якісних змін у регіональній системі. Результатом таких змін може бути виникнення раніше не існуючого складу елементів цієї системи та відповідних взаємозв'язків між ними.

Оскільки регіональний розвиток бізнесу обумовлений процесами функціонування підприємств певної території, то дослідженню підлягають аналіз факторів впливу на суб'єкти господарювання території. Ми досліджуємо процеси екологізації розвитку, тому нас буде цікавити яким чином ці фактори стимулюють певний бізнес до екологізації свого розвитку.

Цілеспрямування розвитку певного бізнесу, як зазначає Йеннер Т., передбачає визначення цільової функції бізнесу [53]. Різноманітність цільових функцій бізнесу з аналізом їх переваг та недолік наведено в табл 1.2. [13]:

Переваги та недоліки бізнес-моделей

Модель	Переваги	Недоліки
Максимізації прибутку	1) максимізує ефективність використання активів; 2) прибуток як результат функціонування підприємства наявний у короткостроковому періоді.	1) прибуток не відбиває фактичних обсягів і строків здійснення конкретних грошових потоків; 2) максимізація прибутку не завжди забезпечує необхідні темпи розвитку підприємства; 3) відсутній зв'язку моделі максимізації прибутку з характером його розподілу; 4) наявність кореляції між високим рівнем прибутку і високим рівнем комерційного або фінансового ризику.
Мінімізації трансакційних витрат	1) економія трансакційних витрат; 2) підвищення ефективності господарської діяльності підприємства.	1) зростання «облікових трансакційних витрат»; 2) модель не забезпечує оцінку зусиль підприємства з комплексної економії його ресурсів; 3) економія трансакційних витрат підприємства не пов'язана з його розвитком.
Максимізації обсягу продажів	1) даний цільовий критерій найкраще оцінює його господарську діяльність в умовах ринкової економії; 2) відображає результати реалізації не тільки економічної, але і соціальної місії підприємства; 3) модель інтегрує у своєму складі і критерій максимізації прибутку; 4) зростання обсягу продажів стимулює інноваційний прогрес; 5) психологічна пріоритетність цільової функції „зростання обсягів продажів” над „максимізацією прибутку” у робітників підприємства.	1) швидка зміна уподобань споживачів робить не перспективними маркетингові та інноваційні зусилля підприємства з просування продукції на різних ринках; 2) дана цільова функція практично не пов'язана з економією витрат підприємства.

<p>Максимізації темпів росту підприємства</p>	<p>1) чітка направленість цільової функції на стратегічну перспективу, забезпечення у процесі розвитку підприємства стійкого формування його доходів і прибутку;</p> <p>2) зв'язок цільової функції із структурою активів і капіталу (тобто фінансовими аспектами розвитку підприємства).</p>	<p>1) модель у якості цільової функції може функціонувати лише в умовах стабільного попиту на продукцію підприємства за умови незмінності цін;</p> <p>2) модель не оцінює ступінь достатності досягнутого рівня прибутку підприємства для вирішення завдань перспективного періоду;</p> <p>3) модель не оцінює ефективність використання активів і капіталу, не оптимізує їх структуру;</p> <p>4) модель виключає у процесі оцінки темпів розвитку підприємства фактор ризику.</p>
<p>Забезпечення конкурентних переваг</p>	<p>1) відображає результати діяльності всіх основних служб підприємства;</p> <p>2) конкурентні переваги забезпечують формування надлишкової прибутковості підприємства, а відповідно і потенціальні можливості забезпечення зростання його вартості.</p>	<p>1) поняття „конкурентна перевага” характеризується критеріями (показниками), які складно інтегрувати у єдиний показник;</p> <p>2) конкурентна перевага як поняття характеризує відносне положення підприємства у рамках конкретної галузі, у той час як значна частина середніх та великих підприємств є багатогалузевими;</p> <p>3) швидкі ринкові зміни роблять конкурентні переваги підприємств короткочасними.</p>
<p>Максимізації доданої вартості («японська модель розвитку підприємства»)</p>	<p>1) забезпечує максимізацію економічних інтересів робітників і власників підприємства;</p> <p>2) достатньо враховує інвестиційні потреби підприємства в розвиток основних засобів і нематеріальних активів інноваційного характеру;</p> <p>3) даний цільовий критерій носить довгостроковий характер, тобто легко моделюється у стратегічній перспективі.</p>	<p>1) модель базується на історичному менталітеті і культурі Японії та прихильності усіх груп робітників японських підприємств корпоративним цілям, тому її не підтримали європейські та американські економісти.</p>

<p>Максимізації ринкової вартості підприємства</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) даний цільовий критерій є оптимальним у короткостроковому і довгостроковому періоді; 2) даний цільовий критерій базується на тому, що всі управлінські рішення спрямовані на максимально можливий приріст реальної ринкової ціни підприємства; 3) дана модель врівноважує показники прибутковості й ризику в процесі розвитку підприємства, гармонізує економічні інтереси основних суб'єктів, пов'язаних з діяльністю підприємства; 4) даний цільовий критерій інтегрує основні цілі й завдання ефективного функціонування різних служб і підрозділів підприємства; 5) показник ринкової вартості підприємства має більш широкий спектр і більш глибокий потенціал росту в порівнянні з іншими цільовими показниками; 6) модель максимізації ринкової вартості гармонізує поточні й перспективні цілі розвитку підприємства; 7) моніторинг ринкової вартості є одним з найбільш ефективних засобів контролю інвесторів за діями менеджерів. 	
--	---	--

Досвід зарубіжних компаній дозволяє виокремити модель максимізації ринкової вартості бізнесу, що є найбільш поширеною для країн з розвинутою економікою. Вартість як критеріальна база для бізнес-рішень є найвагомим показником як для сьогодення, так і для майбутнього, оскільки враховує перспективність економіки в цілому.

Пріоритетність цього критерію визначається такими її особливостями, що наведено на рис 1.2.

1) цільова модель,

- орієнтована на вартість,
- визначає власників як головних суб'єктів у системі економічних інтересів, пов'язаних з діяльністю підприємства, і
- стимулює їх найбільшою мірою врівноважувати показники прибутковості й ризику в процесі розвитку бізнесу;

2) модель максимізації ринкової вартості

- гармонізує економічні інтереси основних суб'єктів, пов'язаних з діяльністю бізнесу;

3) цільова модель максимізації ринкової вартості бізнесу

- інтегрує основні цілі й завдання ефективного функціонування різних його служб і підрозділів;

4) показник ринкової вартості бізнесу

- зростання його ринкової вартості може забезпечуватися ростом його іміджу, організаційною структурою управління й організаційною культурою, реструктуризацією капіталу, використанням ефекту синергізма й т.д.

5) модель максимізації ринкової вартості

- гармонізує поточні й перспективні цілі розвитку бізнесу.
- така гармонізація досягається шляхом приведення ринкової вартості на кожному з етапів його розвитку до єдиної вартісної оцінки на основі її дисконтування;

6) показник ринкової вартості

- забезпечує можливість оцінки більше віддаленої перспективи функціонування й розвитку бізнесу в порівнянні з іншими цільовими орієнтирами;

7) динаміка ринкової вартості

- Є найбільш всеосяжним критерієм ефективності використання капіталу бізнесу. Одним з кількісних виразів цього критерію виступає співвідношення ринкової вартості до суми його чистих активів.
- Якщо це співвідношення має тенденцію до зростання, це свідчить про "створення вартості".
- Якщо ж показник залишається незмінним, можна констатувати, що "вартість стабілізована".
- При зниженні даного співвідношення, можна зробити висновок про те, що "вартість знищується".
- Динаміка ринкової вартості бізнесу формує думку інвесторів про здатність його менеджерів ефективно управляти цим процесом, а відповідно визначає мотивацію їх економічної поведінки;

8) моніторинг ринкової вартості

- є одним з найбільш ефективних засобів контролю інвесторів за діями менеджерів.

Рис 1.2. Особливості вартісного критерію розвитку

В останні роки посилюється тиск на прийняття бізнес-рішень підприємств у вигляді екологічного фактору.

1.2 Особливості екологізації розвитку

Кліматичні зміни та обмеженість невідновлюваних ресурсів все більше впливають на бізнес, лімітуючи процеси його розвитку. Ми все повинні розуміти, що факт майбутнього функціонування суб'єктів

господарювання будь-яких територій можливий лише у рамках жорстких екологічних обмежень.

Екологічна складова вартості бізнесу містить у собі як пряму складову у вигляді вартості еко-технологій, патентів, обладнання, що надають можливість здійснювати бізнес-процеси або з мінімально еко-деструктивним впливом; так і опосередковану складову у вигляді вартості від позитивного екологічного гудвілу певного бізнесу.

Тенденція взаємин між екологічними й економічними цілями в ході розвитку, що була представлена екологом М.Реймерсом ще у 80-х роках ХХ сторіччя, набуває нової сили. За його концепцією еволюцію таких відносин наведено на рис 1.3

Актуальність впливу екологічного фактору на розвиток бізнесу обумовлює необхідність визначення відповідних дефініцій.

Після “Брунтландської” доповіді у 1987 році в теорії та міжнародній практиці було запроваджено та активно стало використовуватися поняття “Sustainable Development”, що з англійської перекладається як стійкий або сталий розвиток [81]. Саме на цій дефініції ґрунтується концепція та цілі сталого розвитку, що поєднує у собі всі три (соціальний, економічний та екологічний) вектори виміру розвитку шляхом відповідної системи показників-індикаторів.

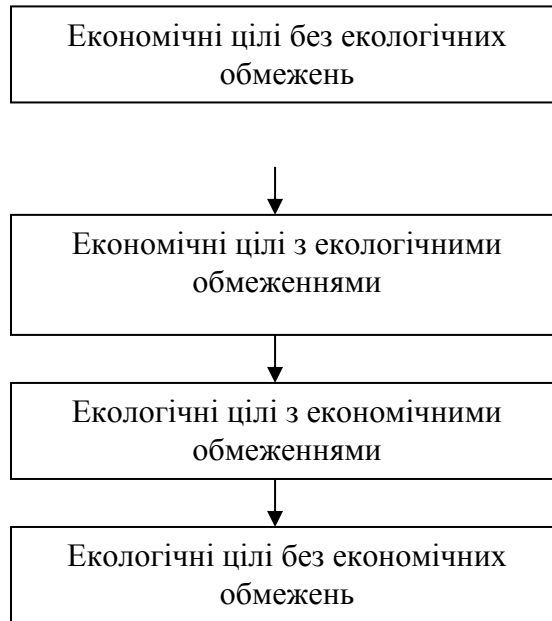

Рис. 1.3. Еволюція взаємин між екологічними й економічними цілями [101]

Актуальність саме екологічної складової у розвитку бізнесу набуває пріоритетності при переході до шостого технологічного укладу, що характеризується промисловими революціями «3.0» та «4.0».

Необхідність більш детального аналізу впливу екологічного фактору на розвиток бізнесу регіону, на наш погляд, зумовлює актуальність відповідної дефініції. Під екологізацією регіонального розвитку бізнесу ми розуміємо довгостроковий процес послідовних кількісних/якісних змін у регіональній системі в межах певного екологічного коридору, критерії якого визначаються особливостями навантаження на екосистеми даного регіону.

В залежності від цілей екологізації розвитку бізнесу можна виокремити такі його рівні (див. рис.1.4) [134].

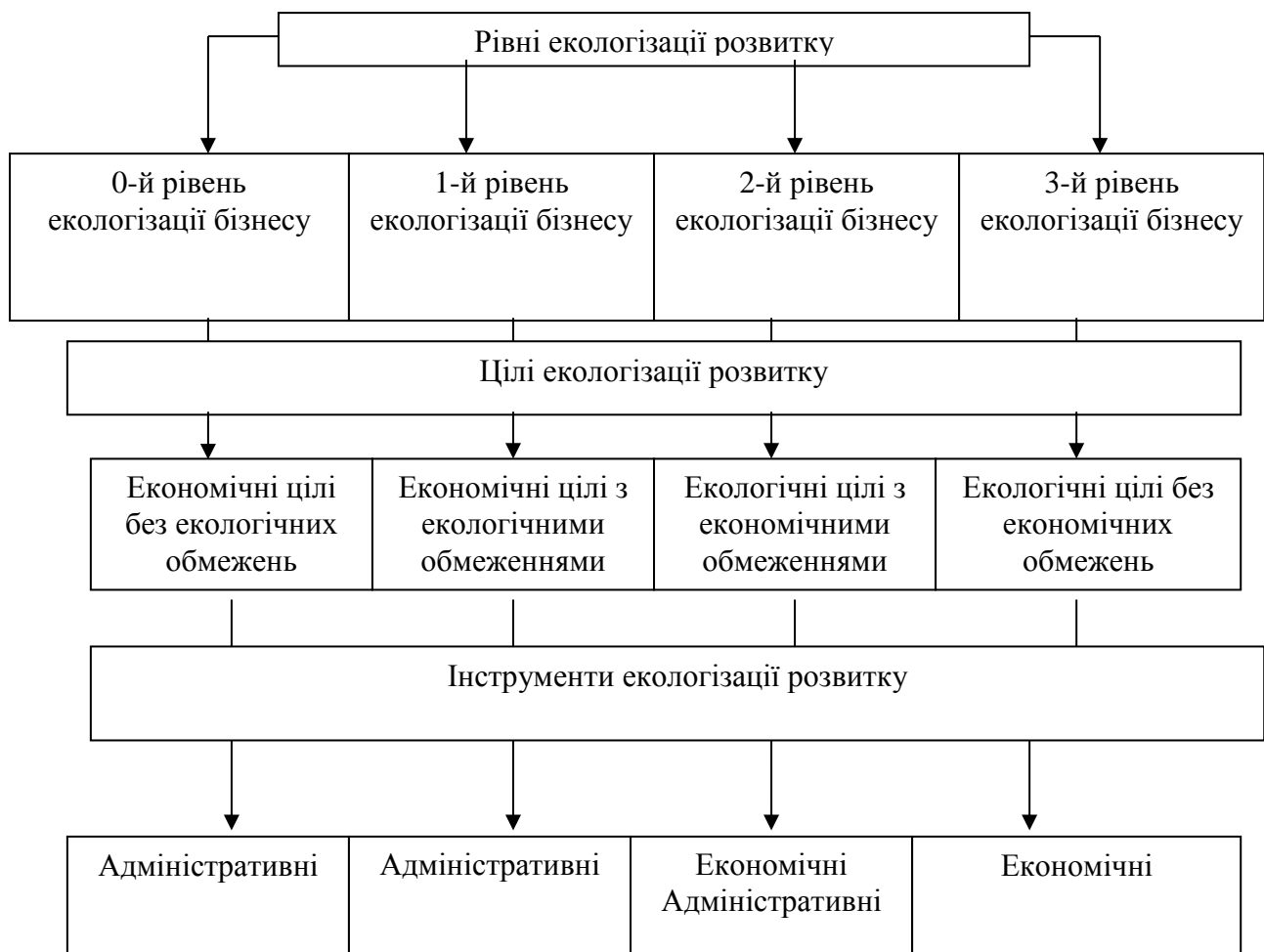

Рис. 1.4. Рівні екологізації розвитку

Кожний конкретний рівень екологізації розвитку бізнесу передбачає відповідну узгодженість екологічних та економічних цілей із застосуванням зазначених інструментів.

Екологізація розвитку бізнесу базується на таких принципах:

- принцип екологічної спрямованості: передбачає направленість розвитку бізнесу, не обмежуючи майбутні покоління у задоволення своїх потреб, що означає підтримку або посилення сталості екосистем;
- принцип обґрунтованості: означає можливість досягнення природоохоронних цілей з економічною ефективністю;

– принцип відкритості : передбачає відкритість та доступність всієї інформації для бізнесу та споживачів щодо екологічності товарів/послуг/технологій;

– принцип системності: означає циркулярність економіки, охоплення повного життєвого циклу товарів/послуг бізнесу [155].

Екологізація розвитку передбачає узгодженість екологічних та економічних цілей бізнесу, завдяки позитивному зв'язку між екологічними витратами регіонально бізнесу та його економічними результатами. Це дійсно стає можливим завдяки використанню так званих проривних технологій або технологічних новацій, що є характерними для шостого технологічного укладу. Такі проривні технології сприяють появі екологічно чистих або мало/безвідходних технологій, принципово нових матеріалів, застосуванню відновлюваних джерел енергії, що дозволяє з одного боку знизити навантаження на довкілля, а з іншого боку, поліпшити умови праці, підвищити ефективність виробництва. Як наслідок – це призводить до зростання економіки в цілому та рівня доходів населення.

Зрозумілим є той факт, що жорсткість екологічних обмежень нерідко тягне за собою зростання виробничих витрат бізнесу, зводячи внівець отримані переваги. Але впровадження заощадливих технологій дозволяє вивільнити додаткові ресурси для використання їх для інших цілей. Крім того, використання таких технологій дозволяє створювати менше відходів, що додатково заощаджує наші ресурси на їх переробку або видалення.

Основними цілями стратегії екологізації розвитку регіонального бізнесу ми бачимо :

- досягнення екологічно безпечного стилю життя населення регіону ;
- підвищення рівня освіченості територіальних громад стосовно питань охорони довкілля;
- удосконалення інтегрованої системи управління регіону за рахунок включення екологічної складової до програм регіонального розвитку бізнесу;

- підвищення результативності бізнесу регіону завдяки впровадженню екологічних новацій;
- поліпшення екологічної ситуації та забезпечення екологічно збалансованого використання природних ресурсів регіону [80].

2. Основні підходи щодо формування екологоорієнтованого інноваційного потенціалу регіону

2.1. Розвиток інноваційного потенціалу підприємства як передумова розвитку регіону

Подолання наслідків воєнної агресії та орієнтація на загальносвітові тренди потребує від економіки суттєвого зростання інноваційного потенціалу. Під яким ми будемо вважати певну інтеграцію потенціалів бізнесу, а саме: науково-технічного, освітнього і виробничого, у рамках загально- національної та регіональної інноваційної системи.

Зміст і швидкість розвитку певного бізнесу є результатом боротьби протилежних інтересів, трендів та чинників. Успіх будь-якого бізнесу визначається здібністю усунути існуючі протиріччя. З іншого боку, існування тих самих протиріч мотивує бізнес до впровадження певних новацій з метою їх усунення і зростання ефективності діяльності.

Певний бізнес з метою усунення існуючих проблемних моментів формує відповідний комплекс заходів з реалізації новацій, що дозволяє досягнути потенційних цілей. Сам характер та якість запропонованих заходів на досягнення поставлених цілей дозволяє говорити нам про інноваційний потенціал цього бізнесу.

Формування та розвиток екологічного інноваційного потенціалу певного бізнесу визначає рівень інноваційного потенціалу галузі, регіону та країни в цілому. Сучасна політика розвитку самоврядування територіальних громад переносе відповідальність на рівень окремих регіонів та сприяє формуванню їх інноваційних потенціалів задля вирішення конкретних регіональних соціально-економічних проблем. Формування такого регіонального потенціалу має величезне значення для визначення державної інноваційної політики, інституційних інститутів та обґрунтування державних науково-технічних і інноваційних програм, що покликані забезпечити

процес проходження наукових ідей у ланцюжку від їх зародження до використання споживачем.

2.2 Організаційно-економічний механізм забезпечення процесів розвитку екологоорієнтованого інноваційного потенціалу

В країні тільки починає складатися інфраструктура інноваційного ринку, до ключових елементів якої можна віднести державну підтримку інноваційного бізнесу та форми кооперації інноваційного підприємництва. Формування такої інфраструктури зазвичай починається з державного регулювання інноваційного ринку в тому числі таких ключових її компонентів як: вдосконалення законодавчо-нормативної бази, спрямоване на активізацію інноваційності бізнесу; обґрунтування інноваційно-інвестиційної політики; цифровізація(інформаційна підтримка) інноваційних процесів (рис. 2.1)

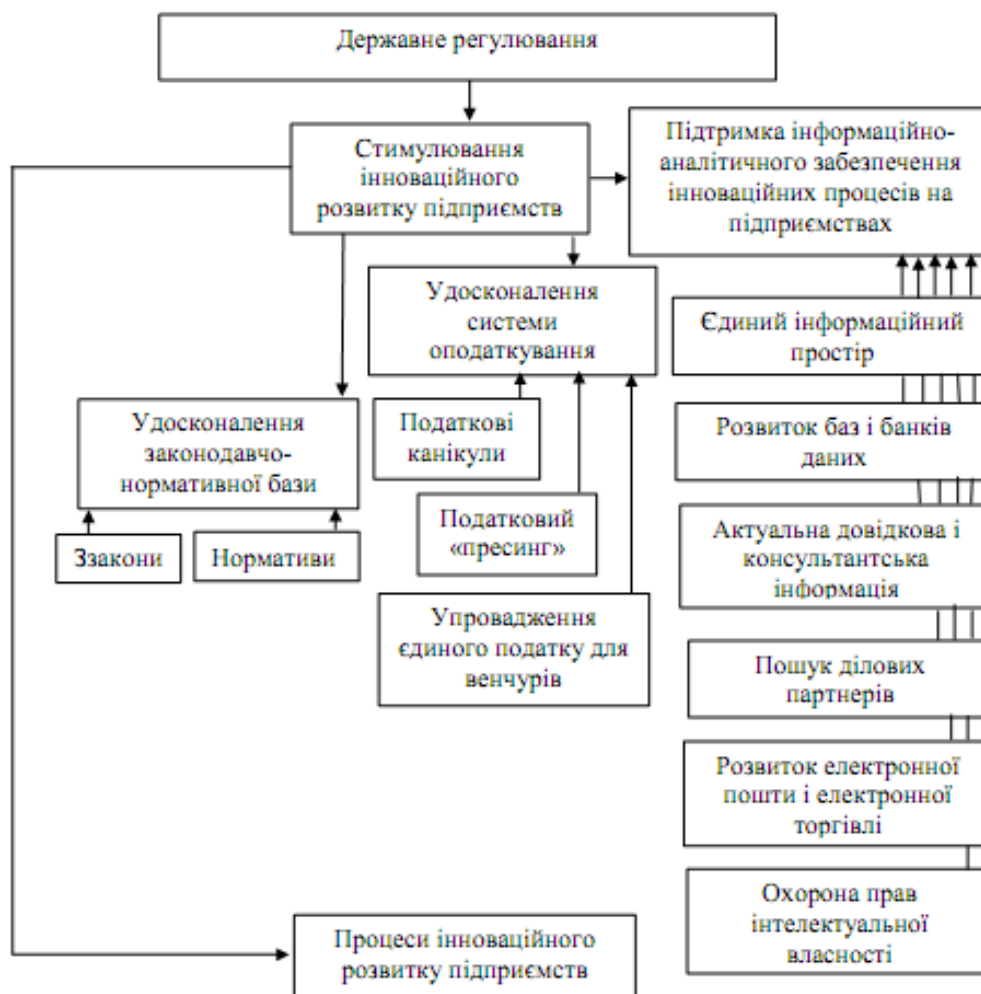

Рис 2.1 – Організація державного правового регулювання процесів екологоорієнтованого інноваційного розвитку підприємств

В умовах переходу загальносвітової економіки до нового шостого технологічного укладу, життєздатність національних економік, як засвідчує досвід розвинених країн, визначається перш за все рівнем їх потенціалу інноваційної діяльності, тобто здатністю до впровадження новітніх ідей, продуктів, систем. У разі відсутності таких ключових інноваційних змін, економіка не розвивається та переходить до стагнації.

Наша країна знаходиться у певній точці біфуркації, коли треба назавжди порвати з адміністративно-командною системою та позбутися залежності енергетичної та економічної від Росії та перейти на принципово новий віток розвитку. Це дозволить досягти певного рівня конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу за рахунок переходу до

циркулярної економіки та впровадженню проривних технологій, що дозволяють досягти одночасно екологічні цілі і економічні показники ефективності. Післявоєнна відбудова вітчизняної економіки з фінансовою участю розвинутих країн надасть нам таку можливість.

Але для цього треба підготуватися, перед за все, з точки зору удосконалення державного управління інноваційною діяльністю бізнесу. Вважаємо за доцільне що саме держава має нагоду оптимізувати економічне нормативне поле функціонування вітчизняного бізнесу шляхом побудови нової системи оподаткування, коли за рахунок податків буде стимулюватися розвиток бізнесу, в тому числі екологічний. Саме держава повинна мотивувати бізнес різноманітними пільгами та безпосередньою підтримкою до об'єднання зусиль в ланцюжку освіта-бізнес з метою підвищення потенціалу(в тому числі екологічного) окремих компаній.

Для України, що має намір інтегруватися у велику міжнародну систему, необхідно спрямовувати свої зусилля в орієнтації своїх дій не на бізнес-моделі якоїсь конкретної держави, а скоріше за все на вимоги та умови тих міжнародних угруповань де вони функціонують. Якщо наша країна планує вступити до Євросоюзу, то у своєму виборі моделі господарювання вона повинна дотримуватись європейської інноваційної моделі розвитку. В якості такого європейського досвіду, що вже пройшов апробацію, можна назвати такі методи стимулювання інноваційного потенціалу бізнесу, як: державні гарантії, спеціальні цільові фонди, кредитування і фінансування на пільгових умовах, пільгове оподаткування прибутку, дотації, прискорена амортизація.

Усі перелічені економічні інструменти можна віднести до інструментів прямого впливу. До інструментів опосередкованого впливу регулюючої ролі держави можна виокремити розвиток цифровізації, що дозволить підтримати інформаційне середовище інноваційних процесів. Безумовно, ідея цифровізації бізнесу шляхом заміни певної частини використовуваних енергетичних ресурсів інформаційними і інтелектуальними, та наукоємними

технологіями повинна стати ключовою при переході до інноваційного екологічного розвитку.

На наш погляд, незалежно від тієї інноваційної бізнес-моделі подальшого розвитку, яку обере наша держава, без відновлення інформаційного трансферу освіта-бізнес, без розповсюдження інноваційної інформації серед потенційних науковців та підприємців, в загалі зростання інноваційного потенціалу країни не матиме перспектив.

3. Стратегія розвитку екологоорієнтованого інноваційного потенціалу регіону

3.1 Аналіз підходів до оцінки впливу різних факторів на розвиток територій

Усе різноманіття факторів, що впливають на розвиток території та безпосередньо на суб'єктів господарювання регіону можна умовно поділити на три рівні:

- фактори макрорівня, що охоплюють політичні, економічні, правові, соціокультурні особливості країни – місця розташування підприємства (зміна структури і обсягу ВВП, зміна обсягу внутрішніх інвестицій, рівень інфляції, курс національної валюти; забезпеченість ресурсами і їх використання);

- інфраструктурні фактори, що визначають ефективність руху товарно-грошових потоків і забезпечують розвиток взаємовідносин між суб'єктами господарювання;

- фактори мікрорівня, що охоплюють фінансово-економічне становище бізнесу суб'єкта господарювання регіону (доходи підприємства, поточні затрати і інвестиційні затрати за видами діяльності, потік прибутку, зобов'язання підприємства і т.п.), його виробничий потенціал (розмір запасів та джерел сировини, рівень завантаженості виробничих фондів, ефективність їх роботи, можливість оновлення основних фондів і т.д.), конкурентне середовище, у якому воно працює, корпоративну культуру та ін.

На розвинутих ринках на розвиток суб'єкта господарювання регіону найбільшою мірою впливають фактори мікрорівня, що відображають фінансово-економічне, виробниче становище і перспективи розвитку суб'єкта господарювання. Фактори макрорівня здійснюють лише корегувальний (незначний вплив). Насамперед, це пов'язане з тим, що на

розвинутих ринках діяльність приватних підприємств практично не залежить від фінансово-економічного становища держави.

Сьогодні у практиці управління розвитком регіонів методики оцінки впливу різних факторів на розвиток територій знаходяться на стадії розроблення.

Проте у 80-ті роки минулого сторіччя був реалізований цілий ряд вдалих спроб формалізованого опису процесів, що протікають у соціально-економічних системах, заснованих на різних принципах управління або узгодження рішень, хоча й дотепер існує розходження у принципах підходах до моделювання соціально-економічних процесів, які описують економісти й математики. Це пояснюється тим, що формулювання завдань фахівцями-професіоналами, які працюють над досліджуваною проблемою, у більшості випадків є однобічними, тому що абсолютизація теоретичних схем математичних методів і "аналогізація" соціально-економічних процесів може також виявитися далекою від реального життя. Сучасна теорія управління розвитком соціально-економічних систем (якими і є регіональні системи) не абсолютизує як формальні, так і неформальні процедури пошуку ефективних рішень. Головне полягає в тому, що формальні й неформальні (експертні) методи аналізу й прийняття рішень повинні взаємно доповнювати один одного.

Дослідити вплив факторів мікрорівня на розвиток регіону можливо на основі використання моделі еластичності [11].

Модель еластичності в загальному вигляді являє собою рівняння:

$$Y = \prod_{j=1}^m X_j^{\epsilon_j}, \quad (3.1)$$

де Y - результуючий (залежний) показник;

X_j ($j=1,2,\dots,m$) – вихідні фактори;

ϵ_j – коефіцієнт еластичності впливу вихідних факторів на результуючий показник.

Коефіцієнти еластичності визначаються для кожного фактора як відношення відносної зміни результуючого показника до відносної зміни окремого фактора [88].

$$\epsilon_j = \frac{\Delta Y / Y}{\Delta X_j / X_j}, \quad (3.2)$$

де X_j – приріст значення j -го фактора;

ΔY – приріст результуючого показника.

Застосування на практиці моделей еластичності дозволяє врахувати вплив значного числа факторів. Еластичність при цьому визначається як міра із залежної змінної до змін однієї або декількох незалежних змінних. Якщо результуюча змінна залежить від декількох незалежних економічних факторів з різною еластичністю, то можна визначити ті фактори, на які результативна величина реагує найбільшою мірою, тобто відносна зміна яких приводить до найбільшої відносної зміни залежної величини. Тим самим виявляються фактори, що найбільшою мірою впливають на залежну величину.

Таким чином, щоб оцінити вплив нематеріальних активів на еколого-економічні результати регіону можна застосувати моделі еластичності.

Дослідженню впливу нематеріальних активів на результати діяльності підприємств виноробної галузі присвячені роботи Л. Ю. Мельничук [13]. Зокрема, побудована трьохфакторна лінійна модель залежності рентабельності власного капіталу від нематеріальних активів, матеріальних активів, співвідношення позикового та власного капіталів виду:

$$ROE = Y = a_0 + a_1 \cdot X_1 + a_2 \cdot X_2 + a_3 \cdot X_3 \quad (3.3)$$

де X_1 , X_2 , X_3 – це відповідні фінансові показники, які визначають

результативність діяльності компанії;

a_1, a_2, a_3 – це коефіцієнти, які визначають ступінь впливу кожного з чинників.

В якості фінансових коефіцієнтів були взяті такі: рентабельність прихованих нематеріальних активів, віддача матеріальних активів, фінансовий важіль.

Автори рекомендують п'ять етапів управління нематеріальними активами, а ключовим етапом визначено процес оптимізації поточного рівня нематеріальних активів та джерел їх фінансування, оскільки саме він забезпечує підвищення рентабельності власного капіталу як узагальнюючого показника результативності діяльності виноробних підприємств .

Важливим аспектом управління нематеріальними активами є оцінка їх вартості і ефективності використання. Оцінка нематеріальних активів підприємства здійснюється на основі методів прямого вимірювання, методів визначення ринкової капіталізації, методів розрахунку віддачі від активів, методів бальної оцінки.

Методи прямого вимірювання базуються на вартісній оцінці окремих елементів нематеріальних активів, які потім зводяться в інтегральну оцінку.

Методи визначення ринкової капіталізації базуються на обчисленні гудвілу – різниці між ринковою вартістю суб'єкта господарювання (оцінка фондового ринку) і вартістю його чистих активів.

Методи розрахунку віддачі активів базуються на обчисленні різниці між відношенням доходу суб'єкта господарювання за певний період (за винятком податків) до вартості його матеріальних активів і аналогічним показником галузі в цілому. Добуток отриманої різниці й вартості матеріальних активів суб'єкта господарської діяльності, що оцінюється, є середнім доходом від нематеріальних активів. Потім шляхом прямої капіталізації або дисконтування одержуваного грошового потоку визначають вартість нематеріальних активів.

Методи бальної оцінки передбачають виділення елементів нематеріальних активів суб'єкта господарювання і їх відносну бальну або ж індикативну оцінку (у динаміці або ж у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання даної галузі або ринку).

Оскільки оцінка нематеріальних активів за допомогою методів прямого вимірювання і методів бальної оцінки виконується від окремого до загального, а за допомогою методів розрахунку віддачі від активів і методів визначення ринкової капіталізації – від загального до частки, то остання більш прийнятні для оцінки нематеріальних активів суб'єкта господарювання в цілому (наприклад, при операціях купівлі-продажу). Відповідно методи прямого вимірювання і бальної оцінки більше підходять для аналізу ефективності структури нематеріальних активів і окремих їх елементів [15].

Вартісній оцінці нематеріальних активів регіону присвячені дослідження С. М. Ілляшенка. Так у роботі С.М. Ілляшенко проводить порівняльний аналіз методів оцінки нематеріальних активів суб'єктів господарювання і робить висновок, що для вартісної оцінки нематеріальних активів регіону перевагу необхідно надати методу віддачі від активів. Його авторська інтерпретація для оцінки нематеріальних активів регіонів представлена таким алгоритмом:

1. Розрахунок норми віддачі активів аналізованого регіону і матеріальних активів країни за формулою 1.4:

$$R = \frac{D}{A}, \quad (3.4)$$

де D – показник результативності використання активів – фінансові результати діяльності (регіону чи країни в цілому); A – вартість активів (регіону чи країни в цілому).

2. Розрахунок перевищення (зменшення) норми віддачі активів аналізованого регіону над середньою по країні за формулою 1.5:

$$\Delta R = R_n - R_z \quad (3.5)$$

3. Розрахунок результативності використання інтелектуальних активів аналізованого регіону за формулою 1.6:

$$R_i = \Delta R \cdot A \quad (1.6)$$

4. Розрахунок вартості інтелектуального капіталу регіону (A_i), точніше – перевищення (зменшення) вартості інтелектуального капіталу регіону, середнього по країні. Розрахунок проводиться таким чином:

4.1 Розрахувати середню по країні прибутковість діяльності ($Пк$) як відношення фінансового результату до валової доданої вартості;

4.2. Розрахувати аналогічним чином прибутковість діяльності по регіону, що аналізується ($Пр$);

4.3. Розрахувати:

- вартість інтелектуального капіталу регіону, який забезпечує його більшу, ніж у середньому по країні, прибутковість (у випадку, якщо $R > 0$);

- величину (вартісний вираз), на яку необхідно збільшити інтелектуальний капітал регіону, щоб досягти його результативності на рівні середньої по країні (у випадку, якщо $R < 0$).

Розрахунок виконується за формулами:

1) якщо $\Delta R > 0$, то

$$A_i = \frac{R_i \cdot 100\%}{(\dot{I}_\delta - \dot{I}_\epsilon)\%}; \quad (1.7)$$

2) якщо $\Delta R < 0$, то

$$A_i = \frac{R_i \cdot 100\%}{(\dot{I}_\epsilon - \dot{I}_\delta)\%} \quad (1.8).$$

Даний підхід доцільно використовувати для оцінки нематеріальних активів суб'єктів господарювання галузей регіонів України з метою дослідження їх впливу на екологоорієнтований розвиток.

Сьогодні загально визнано, що відмінності в рівні економічного і соціального розвитку країн, в силу яких одні з них виявляються лідерами, інші - відстають, треті – наздоганяють, залежать багато в чому від сформованих у них інститутів. І динамічна рівновага на сучасних ринках багато в чому визначається інституціональним середовищем, а не лише поточними змінами попиту, пропозиції і конкуренції.

Інституційний характер носить і більшість проблем, що виникають при реалізації концепції сталого розвитку не тільки в Україні, а й в усьому світі, коли існуючі інститути, засновані в основному на прагненні до прибутку, не реагують на необхідність екологізації виробництва.

Тому оцінку впливу факторів макrorівня на екологоорієнтований розвиток доцільно проводити на основі інструментарію інституційної економіки.

Широко застосовувати інструментарій інституційної економіки до вирішення екологічних проблем почали порівняно недавно, наприкінці ХХ-го - на початку ХХІ-го століття, але вже сьогодні існує ряд фундаментальних робіт як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, які заклали фундамент нової методології.

Сучасна інституціональна економічна теорія ґрунтується на працях таких зарубіжних і вітчизняних вчених-інституціоналістів, як Т. Веблен [18], А. Гриценко [38], Д. Норт [83], В. М. Соболев [108] та багато інших.

Значний поштовх у становленні наукової адаптації та популяризації проблематики інституціоналізму дали такі російські науковці, як А. Аузан [6], А. Олейник [86], Г. Клейнер [57], В. Полтерович [91] та ін. Серед українських вчених значний внесок у розвиток і становлення

інституціональної теорії зробили М. Горожанкіна [36], В. Базилевич [8, 9], Л. Борщ [16] та ін.

Інституційне середовище у широкому розумінні являє собою набір «правил гри», що визначають характер, способи та напрямки координації людської діяльності в соціальній, економічній, правовій (юридичній) та політичній сферах. При цьому ядром інституційного середовища виступає економічна сфера. Відповідно до сферного підходу існує кілька методик щодо інституційного аналізу, найбільш відомими з яких є ті, що представлені в рамках провідних міжнародних експертних агентств та фондаций, зокрема Freedomhouse, Heritage Foundation, Transparency, Weforum, Doingbusiness, Worldbank, EBRD та ін.

Наприклад, Center for International Development at Harvard University (CID), розраховує індекс суспільних інститутів на основі «твердих даних» (hard data) і за даними, що отримані у «результаті дослідження (Survey data)».

Тверді дані збираються з різних офіційних і технічних джерел; відповіді, отримані за результатами дослідження, ранжують від 1 до 7.

Для обчислення ранжованих значень будь-якої змінної, що належить до твердих даних, застосовують стандартну формулу:

$$\frac{b - x}{b - a} \cdot 100 \quad (1.9) [169]$$

де x – поточне значення показника в країні – мінімальне типове значення показника) / (максимальне типове значення показника - мінімальне типове значення показника) + 1

Значення типового мінімуму і типового максимуму відповідно є найнижчим і найвищим значеннями показника. В окремих випадках застосовується корегування для того, щоб врахувати екстремальний розкид у даних.

Окремими науковцями розроблені методики, спрямовані на дослідження однієї чи кількох сфер інституційного середовища, зокрема:

- юридична, що описує норми правового режиму господарської діяльності [62];

- методика Дж. Хофстеда, яка розроблена для аналізу управлінської культури (організації трудових відносин) і ґрунтується на застосуванні таких параметричних змінних, як дистанція влади, індивідуалізм-колективізм, чоловіче-жіноче начало, запобігання невизначеності (відношення до ризику), орієнтація на довго- чи короткострокові цілі в житті [170];

- методика С. Корнела і Дж. Колта, запропонована для визначення рівня владних відносин на основі врахування таких параметрів, як структура влади, владні повноваження, місце інститутів влади в соціальній структурі, джерело влади [163];

- методика С. Кірдіної, побудована на теорії Х- та Y-матриць, параметри оцінки яких лежать в площині трьох сфер, а саме економічній (інститути ринкової або редистрибутивної економіки), політичній (інститути унітарного або федеративного політичного устрою) та ідеологічній (інститути субсидіарної або комунітарної ідеології) [56];

- методика аналізу регіонального інституційного середовища в контексті євроінтеграції запропонована у роботах М. І. Маниліч, А. Д. Ворошан [66]. Вона оцінює стан та розвиток кількісно-якісних параметрів мезоінституційного середовища і складається з таких етапів:

- 1) класифікація інститутів за сферами впливу і рівнями ідентифікації;
- 2) визначення і оцінка макроінституційних індикаторів регіонального економічного розвитку;
- 3) визначення і оцінка мікроінституційних індикаторів регіонального економічного розвитку;
- 4) визначення і оцінка мезоінституційних індикаторів;

- інституціональний складник у процесі оцінки ефективності міжнародного співробітництва регіону, який включає нормативно-правове, фінансове та інфраструктурне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності регіону досліджений у працях І. Бабець [7].

Проте методичні підходи до оцінки сприйняття екологоорієнтованої діяльності інституціональним середовищем у даних роботах не розглядалися.

Дослідженню інфраструктури присвячені праці таких вчених як А. А. Гриценко [38], В. М. Соболева [108], Н. Н. Кулик [64], Р. Коуза [162] та ін.

Окремі аспекти розвитку інфраструктури досліджувалися останніми роками рядом вітчизняних науковців. Формування інфраструктури регіонального ринку цінних паперів вивчала З. Лапішко [65], І. Алфьорова системно досліджувала механізми державного управління розвитком соціально-економічної інфраструктури регіону. В. Ткачуком під час аналізу організаційного механізму формування та нарощування інвестиційного потенціалу регіону розроблено систему інвестиційного маркетингу регіону та моделі інвестиційної інфраструктури.

В. Журавель, працюючи над питаннями удосконалення системи регулювання економічних процесів регіонального сегмента фондового ринку, визначив показники завантаженості інфраструктури. О. Коваленко, досліджуючи регіонально-інтеграційні пріоритети країн в процесі глобалізації економіки, обґрунтував роль інфраструктурної складової у процесі інтеграції до світової економічної системи. Досить популярним є дослідження інфраструктури сільської місцевості та аграрно-промислового комплексу. Розвиток інфраструктури аграрного ринку Південного регіону досліджувала Л. Потравка, формування регіональної інфраструктури аграрного ринку – В. Бралатан, формування ринкової інфраструктури аграрних підприємств – М. Степанова та І. Проданова, функціонування сільськогосподарських підприємств у контексті розвитку сільських територій – І. Сембай [145].

Інфраструктура через свою діяльність скорочує для учасників ринку час здійснення операцій та витрати, що пов'язані з цим (витрати обігу).

Ця теза надалі визначила напрямок дослідження інфраструктури західними теоретиками (Р. Коузом, А. Янгсоном, Х. Зінгером, П. Розенштейн-Розаном, А. Пізенті) як концепцію витрат, що пов'язані з

проведенням трансакцій в загальних рамках розвитку суспільного виробництва, що створюють умови для розвитку приватного капіталу [64].

Саме інфраструктура в умовах капіталізму посилює проблему централізованого управління економікою. Тому уряди багатьох країн, передусім США, почали активно інвестувати в інфраструктурні галузі, що отримало назву процесу сервізації економіки.

У закордонній економічній теорії інфраструктура досліджувалася також в контексті теорії економічного зростання. У. Ростоу, обґрунтовуючи необхідність інвестицій в інфраструктуру, доводив можливість отримання потрібного ефекту:

- 1) скорочення витрат обігу;
- 2) швидке зростання зовнішньої торгівлі та експортних галузей;
- 3) створення капіталів для розвитку промисловості [34].

На даний час немає єдиного підходу до трактування поняття інфраструктура, проте концептуально, у широкому сенсі вона включає фізичні активи, інституції та організаційні структури або соціально-економічну базу суспільного розвитку. В межах соціально-економічної інфраструктури виділяють два її основних типи: соціальну та економічну.

За визначенням В. М. Соболева, ринкова інфраструктура – це сукупність елементів, що забезпечують і регулюють безперервне багаторівневе функціонування господарських взаємозв'язків, взаємодію суб'єктів ринкової економіки і рух товарно-грошових потоків [108].

Для оцінки рівня розвитку ринкової інфраструктури у роботі [108] запропоновано універсальний критерій оцінки ступеня відповідності існуючої інфраструктури до потреб ринкової економіки - пропускна спроможність інфраструктури, що дозволяє розробити систему показників для окремих сфер інфраструктури (товарні ринки, грошові ринки, фінансові ринки) з метою визначення рівня їх розвитку.

Таким чином, аналіз науково-методичних підходів до оцінки впливу різних факторів на розвиток територій дозволяє стверджувати, що з наукової

точки зору формування науково-методичних підходів щодо системи забезпечення екологоорієнтованого регіонального розвитку на основі створення і використання нематеріальних активів у дослідженнях носять фрагментарний характер і потребують подальшого розвитку та дослідження з метою формування дієвого механізму екологоорієнтованого розвитку виробничих підприємств території.

3.2 Практичні рекомендації щодо забезпечення стратегії екологізації розвитку Сумського регіону

Процес екологізації Сумського регіону вважаємо можливим забезпечити на основі формування екологічної компетенції таких галузей території, як: туризм, та переробна промисловість (наприкладі машинобудування та харчової).

Черговість кроків системи забезпечення екологізації регіону наведено на рис 3.1.

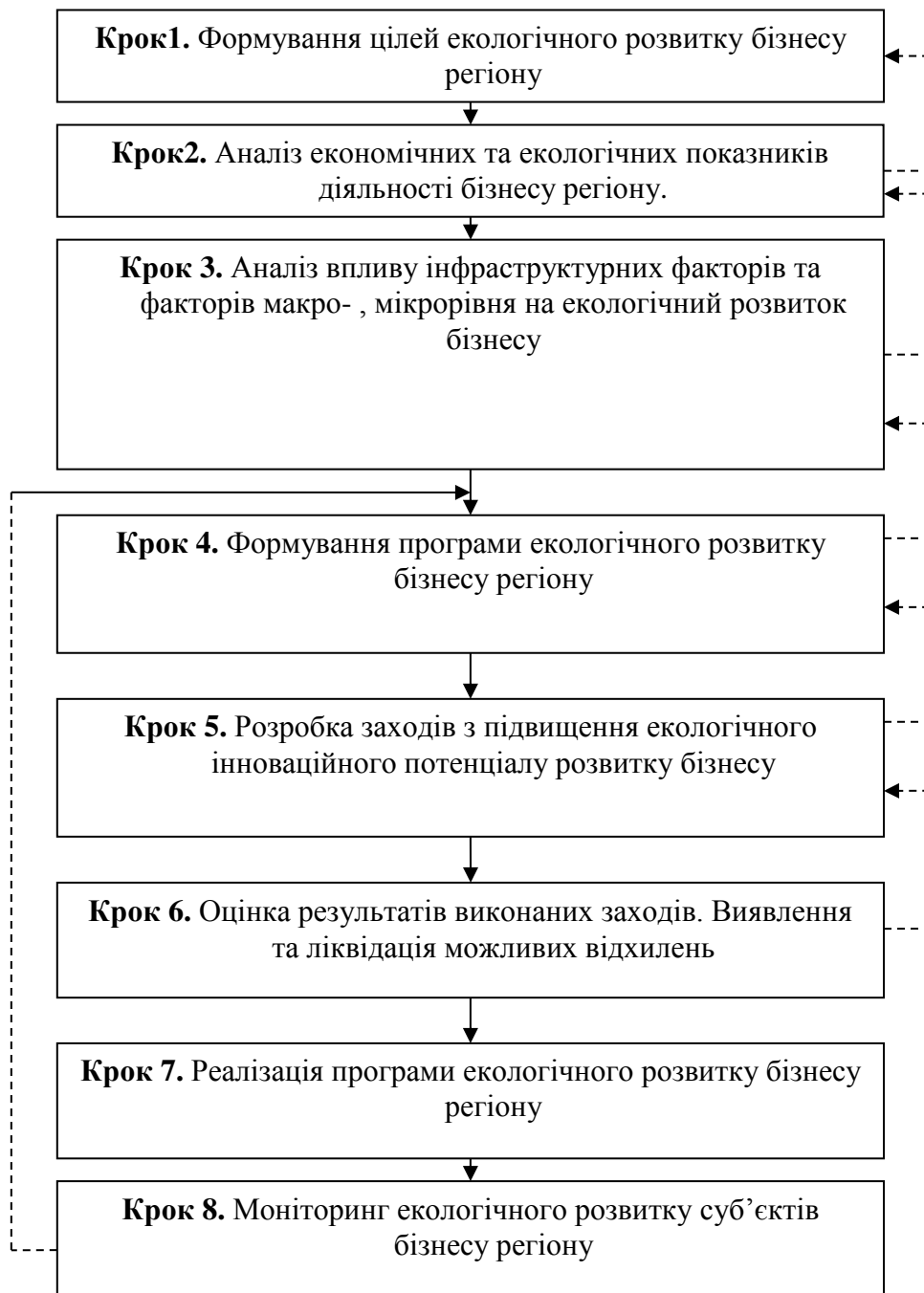

Рис. 3.1. Етапи системи забезпечення екологізації розвитку регіону

Серед факторів зовнішнього середовища ключове значення мають:

- соціально-політична, економічна, правова ситуації та перспективи їх розвитку в середньостроковій (3-5 року) і довгостроковій перспективі (5-10 років) на територіях юрисдикцій, що цікавлять підприємство;
- кількісні і якісні характеристики сегментів ринків товарів і послуг, на яких працює певний бізнес;
- конкурентне середовище в сфері діяльності бізнесу

Найважливіші внутрішні фактори, що впливають на вибір відповідної стратегії:

- загальна корпоративна управлінська стратегія, реалізована на підприємстві залежно від стану, у якому воно перебуває (зовнішнє управління, вихід із кризи, стабілізація, розвиток і т.п.);
- інноваційна стратегія;
- фінансова стратегія (стратегія управління активами й стратегія управління капіталом);
- стратегія операційного управління (виробнича стратегія);
- стратегія управління персоналом;
- кількісні і якісні характеристики наявних активів бізнесу

Рис. 3.2 Головні чинників зовнішнього та внутрішнього середовища

Видів екологічних стратегій суб'єктів господарювання	- стратегія ігнорування екологічних аспектів (підприємство не буде враховувати екологічні питання, доки фінансові втрати, пов'язані з ними, не перевищать прибутку);
	- вимушена стратегія відповідності (економічні аспекти представлені екологічними витратами);
	- пасивна стратегія відповідності (визначається факторами позитивної і негативної мотивації державного екологічного регулювання);
	- стратегія конкурентної переваги за рахунок екологічних аспектів (орієнтація на споживачів, які готові відмовитися від продукції, що негативно впливає на будь-якому етапі життєвого циклу, і заплатити більш високу ціну за екологічний товар);
	- стратегія сталого розвитку (поточної технології зниження впливу на навколишнє середовище в довгостроковому періоді).

Рис. 3.3 Видів екологічних стратегій суб'єктів господарювання

За характером екологічної активності підприємства поділяють на такі чотири групи:

- підприємства, які розробляють екологічну стратегію. До таких з найбільших підприємств м. Суми (Україна) можна віднести, наприклад:

1) ВАТ «Сумхімпром», екологічна стратегія якого затверджена главою правління. Діяльність підприємства пов'язана з негативним впливом

на навколишнє середовище, тому колектив зобов'язується знижувати цей вплив, продовжуючи при цьому забезпечувати якість і безпеку продукції, щоб відповідати вимогам споживачів.

Підприємство зобов'язується: вчасно приймати коригувальні й попереджуючі заходи щодо охорони навколишнього середовища, зводити до мінімуму ступінь екологічного впливу виробничої діяльності на навколишнє середовище.

2) ПАТ «СМНВО-ІНЖИНІРИНГ» м. Суми (Україна), політика якого в області охорони навколишнього середовища декларується наступним: керівництво ВАТ усвідомлює відповідальність перед жителями м. Суми, прилеглих населених пунктів і працівниками підприємства і піклується про майбутні покоління, забезпечуючи збереження сприятливого навколишнього середовища й підвищення якості життя.

Екологічна політика підприємства заснована на таких зобов'язаннях: дотримання національного законодавства, вимоги стандарту ISO 14001, регіональні й галузеві вимоги, що регламентують роботу підприємств в області охорони навколишнього середовища; раціонально використання природних ресурсів.

- підприємства, які акцентують увагу на відповідності міжнародним стандартам серії ISO, хоча власне не виділяють екологічну стратегію. Таких підприємств досить багато (ВАТ «Насосенергомаш» і ВАТ «Нафтапромаш», ТОВ «Мотордеталь-Конотоп» і ДП «Авіакон» (м. Конотоп) та ін.).

- підприємства, які не враховують екологічні проблеми у своїй діяльності (у більшості, це дрібні й середні підприємства).

Таким чином, наявність в регіоні суб'єктів господарювання перших трьох груп свідчить про можливість ефективної реалізації стратегій екологоорієнтованого розвитку у Сумському регіоні [72].

Отже, наше дослідження дозволило надати такі практичні рекомендації:

- для досягнення цілей екологоорієнтованого розвитку підприємствами машинобудування Сумського регіону необхідно використовувати стратегії екологізації виробництва, коли екологоорієнтовані нематеріальні активи будуть формуватися на основі екологізації виробничих процесів;

- для досягнення цілей екологоорієнтованого розвитку суб'єктами господарювання харчової промисловості Сумського регіону необхідно застосовувати стратегії екологізації продукції, коли екологоорієнтовані нематеріальні активи будуть формуватися на основі виробництва продукції, безпечної для здоров'я людини.

Можливо, що четверта група підприємств буде в наявності лише в перехідний період, а майбутнє з його загальносвітовими трендами змусить такий бізнес перейти до інших груп. Але сама наявність регіонального бізнесу перших трьох груп вже засвідчує можливість ефективної реалізації стратегій екологічного розвитку у певному регіоні [72].

Висновок

Сучасні вчені розглядають сталий розвиток регіону як позитивну динаміку показників розвитку регіональної системи, що оцінюється взаємодією двох чинників: економічним результатом та екологічним боргом (негативними накопиченнями змін довкілля внаслідок діяльності людства, віднесеними до відповідного територіального утворення). Важливість проблематики дослідження пояснюється тим, що одним із найважливіших і найскладніших завдань, що стоїть у сфері управління екологоорієнтованим розвитком регіону, є створення системи адекватних економічних механізмів та інструментів, які б давали змогу перевести повний для національної економіки ефект у вигідні для кожного суб'єкта господарювання чинники, що забезпечували б йому необхідну мотиваційну основу.

В роботі досліджено сутність розвитку регіону як довгострокового процесу послідовних кількісних і якісних змін у даній економічній системі, що ініціює виникнення раніше не існуючого складу елементів цієї системи й взаємозв'язків між ними, які, у свою чергу, є передумовою для становлення нової системної вартісної цілісності. Доведено, що в умовах цілеспрямованого характеру розвитку найоптимальнішою є модель максимізації ринкової вартості суб'єктів господарювання території як головної цільової функції підприємств регіону.

На основі аналізу передумов розвитку суб'єктів господарювання регіону автором обґрунтована необхідність його досягненні підприємствами України в досить вузькому діапазоні екологічних обмежень.

Обґрунтовано, що взаємозв'язок природоохоронної й економічної компонент сталого розвитку вимагає вартісної оцінки впливу діяльності підприємств на навколишнє середовище в умовах визначального значення нематеріальних факторів у вартості сучасних підприємств.

Встановлено, що екологічна складова вартості суб'єкта господарювання території включає безпосередній і опосередкований

елементи. Безпосередній елемент – це вартість екологічних технологій, патентів, обладнання, які дають змогу здійснювати виробничі процеси без екодеструктивного впливу. Опосередкований елемент екологічної складової вартості підприємства – це вартість, створена неформалізованими нематеріальними активами.

Отже, ефективність реалізації регіональної стратегії розвитку, а, особливо, її екологічної складової, залежить від того, наскільки регіональні пріоритети співпадають з екологічними цілями суб'єктів господарювання. Адже, якщо підприємства не враховують екологічні аспекти в своїй діяльності, то реалізація задекларованої стратегії екологоорієнтованого розвитку неможлива.

При формуванні програм реалізації регіональної стратегії розвитку необхідно враховувати особливості регіонального виробничо-промислового комплексу, оскільки підприємства, з одного боку, здійснюють негативний вплив на навколишнє природне середовище, а, з іншого боку, є основними виконавцями регіональних програм.

Отже, врахування впливу інноваційного потенціалу підприємству процесам екологоорієнтованого розвитку Сумського регіону дозволило надати такі практичні рекомендації:

- для досягнення цілей екологоорієнтованого розвитку підприємствами машинобудування Сумського регіону необхідно використовувати стратегії екологізації виробництва, на основі екологізації виробничих процесів;

для досягнення цілей екологоорієнтованого розвитку суб'єктами господарювання харчової промисловості Сумського регіону необхідно застосовувати стратегії екологізації продукції, безпечної для здоров'я людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Авксентієва І.В. Оцінка експортного потенціалу підприємства // Економіка та держава. – 2016. – № 4. – С. 55–57.
2. Александрова В. П. Прогнозування впливу інноваційних факторів на розвиток економіки України / В. П. Александрова, М. І. Скрипниченко, Л. І. Федулова // Економіка та прогнозування. – 2017. – № 2. – С. 9–26.
3. Алексєєв І. В. Маркетинг інноваційних трансформацій підприємств / І. В. Алексєєв, М. В. Ольшанська // Вісник НУ «Львівська політехніка». – Львів, 2015. – Вип. 526. – С. 3–7.
4. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2018. – 399 с.
5. Богдан І. Проблеми активізації інвестиційної діяльності в Україні / І. Богдан // Економіст. – 2018. – № 7– 8. – С. 21.
6. Божко В.П. Применение методов планирования экспериментов для моделирования инновационного развития регионов Украины / В.П. Божко, Е.Б. Снисаренко // Коммунальное хозяйство городов. – 2016. – Вып. 71. – С. 14–17.
7. Брикова І. Концепція міжнародної конкурентоспроможності національного регіону та її практичний вимір / І. Брикова // Міжнародна економічна політика. - №4. - 2019. – с. 29-53.
8. Бубенко П.Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку: моногр. / П.Т. Бубенко. – Х. : НТУ «ХП», 2017. – 316 с.
9. Бубенко П.Т., Слісаренко О.Б. Інноваційний потенціал регіону: оцінювання та використання оцінок в механізмі управління розвитком // <http://eprints.ksame.kharkov.ua/>

10. Буркинський Б.В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б.В. Буркинський, Є.В. Лазарева– Одеса: ППРЕЕД НАН України, 2017. – 140 с.

11. Гриценко П., Коваленко Є., Вороненко В., Смакоуз А., Степаненко Є. Аналіз дефініції «зміни» як економічної категорії. Механізм регулювання економіки, (1 (91), 92-98. URL: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.07>

12. Динаміка цифрової трансформації соціально-економічних та екологічних систем / В. І. Вороненко та ін. //Агросвіт. 2022. № 15-16. С. 15-22. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89229>

13. Дяченко А. В., Карінцева О. І., Тарасенко С. В., Харченко М. О., Мазін Ю. О., Кисельова К. С. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019-2020 рр. в Україні // Механізм регулювання економіки. 2021. № 3. С. 19-37. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86419>

14. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>

15. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80106>

16. Экономика развития: учебное пособие / под ред. д.-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80184>

17. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Мазін, Ю. О., Фалько, К. С. Практичні засади підвищення ефективності логістичної діяльності сучасного підприємства. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2021. № 3. С. 127–136. DOI: 10.21272/1817-9215.2021.3-14 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86223>

18. Карінцева О.І., Дегтярєва І. Б., Харченко М.О., Долгошеєва О. І., Кіріл'єва А. В. Залучення іноземних інвестицій як інструмент забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 3' 2020. С. 199-211. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-22 https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/22.pdf

19. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Пономарьова, Г. С. Підвищення ефективності бізнес-процесів на виробничому підприємстві // Механізм регулювання економіки. 2020. № 4. С. 58-69. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83754>

20. Мельник Л. Г., Карінцева О. І., Кубатко О. В., Сотник І. М., Завдов'єва Ю. М. Цифровізація економічних систем та людський капітал: підприємство, регіон, народне господарство // Механізм регулювання економіки. 2020. № 2. С. 9-28. DOI: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82236>

21. Мельник, Л., Карінцева, О., Кубатко, О., Дерев'янка, Ю., Маценко, О. (2022). Реструктуризація соціально-економічних систем як складова формування цифрової економіки в Україні у період кризи. Механізм регулювання економіки, (1-2(95-96), 7-13.

22. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. (2021) Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>

23. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій. Сумський державний університет, с. 180. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>

24. Мельник Л. (2021) Сучасні тренди економічного розвитку: Досвід ЄС та практика України: підручник / за ред. Л. Г. Мельника. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2021. 432 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89235>

25. Сотник І.М. (2016) Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред. доктора екон. наук, проф. І. М. Сотник. – Суми : Університетська книга, 2016. – 368 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80197>

26. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – Суми: Університетська книга, 2018. – 572 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>

27. Управління змінами : конспект лекцій / укладачі: П. В. Гриценко, Є. В. Коваленко. – Суми : Сумський державний університет, 2020. – 76 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/339162013.pdf>

28. Фундаментальні основи фазового переходу до адитивної економіки: від проривних технологій до інституційної соціологізації рішень. Розробка концепції фазового переходу до адитивної економіки : звіт про НДР (проміжний) / кер. Л. Г. Мельник. Суми : СумДУ, 2021. 78 с. № 0121U109557. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89091>

29. Disruptive technologies for green economy formation in conditions of the fourth industrial revolution: the EU experience / I. Dehtyarova etc. // Socio-economic and management concepts: collective monograph / Krupelnytska I., – etc. – International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2021. P. 388-392. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86986>

30. Karintseva O., Kharchenko M., Boon E.K., ...Melnyk V., Kobzar O.(2021). Environmental determinants of energy-efficient transformation of national economies for sustainable development.. J. International Journal of Global Energy Issues, 2021, 43(2-3), P. 262–274 <https://doi.org/10.1504/IJGEI.2021.115148>

31. Karintseva O. I., Yevdokymov A. V., Yevdokymova A. V., Kharchenko M. O., Dron V. V. Designing the Information Educational Environment of the Studying Course for the Educational Process Management Using Cloud Services. Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 87-97. DOI:

<https://doi.org/10.21272/mer.2020.89.07>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81759>

32. Kubatko, O. V., Chortok, Y. V., Honcharenko, O. S., Nechyporenko, R. M., & Moskalenko, I. M. (2019). Studying Features of Vehicle Type Selection by Trade and Logistics Enterprise. Mechanism of economic regulation. – 2019. – №3. – C. 73–82. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76448>

33. Melnyk L. H., Derykolenko O. M., Mazin Yu. O., Matsenko O. I., Piven V. S. Modern Trends in the Development of Renewable Energy: the Experience of the EU and Leading Countries of the World // Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 117-133. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81810>

34. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Karintseva, O., Kubatko, O. Information factors in economic systems and business during transition to digital economy/Selected Aspects of Digital Society Development. Monograph 45. Edited by Tetyana Nestorenko and Aleksander Ostenda, Publishing House of University of Technology, Katowice, 2021. P. 173-178 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87135>

35. Melnyk, L., Matsenko, O., Dehtyarova, I. & Derykolenko, O. (2019). The formation of the digital society: social and humanitarian aspects. *Digital economy and digital society*. T. Nestorenko & M. Wierzbik-Strońska (Ed.). Katowice: Katowice School of Technology. [in Ukrainian]. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74570>

36. Melnyk L.G., Kubatko O. (2017) The impact of green-innovations on environmental quality and energy resource consumption. International economic relations and sustainable development : monograph / edited by Dr. of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics T. Kurbatova. – Ruda Śląska :Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium 272 p. ISBN 978-83-61429-11-1

37. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Kubatko, O., Karintseva, O., & Derykolenko, A. (2019). Disruptive technologies for the transition of digital economies towards sustainability. Economic Annals-XXI, 179(9-10), 22-30. doi: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85476>

38. Melnyk L., Sommer H., Kubatko O., Rabe M., Fedyna S. (2020). The economic and social drivers of renewable energy development in OECD countries. *Problems and Perspectives in Management*, 18(4), 37-48. doi:10.21511/ppm.18(4).2020.04

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82719>

39. Melnyk, L., Karintseva, O., Kubatko, O., Derev'yanko, Y., & Matsenko, O. (2022). Restructuring of socio-economic systems as a component of the formation of the digital economy in ukraine. *Mechanism of an Economic Regulation*, (1-2(95-96), 7-13. URL: <https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.01>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89627>

40. Tu, Y.-X., Kubatko, O., Karintseva, O., Piven, V. Decarbonisation drivers and climate change concerns of developed economies. *International Journal of Environment and Pollution*, 2022, 69(1-2), pp. 112–129

41. The effects of the management of natural energy resources in the European Union / V. Voronenko, B. Kovalov, D. Horobchenko, P. Hrycenko // *Journal of Environmental Management and Tourism*. – Craiova: ASERS Publishing, 2017. – Vol. 8, Issue Number 7(23), P. 1410-1419. Available at:

<https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/1777>

42. Veklych O., Karintseva O., Yevdokymov A., Guillamon-Saorin E.(2020). Compensation mechanism for damage from ecosystem services deterioration: Constitutive characteristic. *J. International Journal of Global Environmental Issues*, 19(1-3), P. 129–142

<https://doi.org/10.1504/IJGENVI.2020.114869>